

Emin Pasza Mehmed (1840-1892)

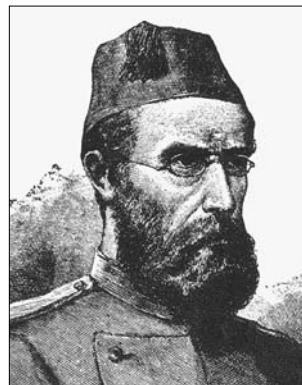
Badacz Czarnego Łądu

Naprawdę nazywał się Izaak Schnitzer. Urodził się 28 marca 1840 roku w Opolu (Oppeln), w rodzinie żydowskiego kupca, Ludwika Schnitzera. Po kilku latach przeniósł się z rodzicami do Nysy (Neisse), gdzie po śmierci ojca, gdy matka jego wyszła za mąż za kupca Trestza, został ochrzczony w kościele ewangelicko-augsburskim, otrzymując imię Eduard. Ukończywszy w roku 1858 Gimnazjum Carolinum w Nysie, studiował przez 4 lata medycynę we Wrocławiu, później przeniósł się do Królewca, a dyplom doktora medycyny uzyskał w roku 1863 w Berlinie.

Rok później wyjechał do Turcji, gdzie, dzięki swym umiejętnościom lekarskim, zdolnościom językowym i mistrzostwu, z jakim wczuwał się w mentalność ludzi Orientu, po niedługim czasie obracał się już w wyższych sferach, co zapewniło mu nominację na lekarza okręgowego w Antivari. W roku 1870 przeniósł się do Skutari, gdzie poznał gubernatora Ismaila Hakki Paszę, u boku którego pracował następnie jako lekarz w Janninie, Trapezuncie i Konstantynopolu. Prowadził już wtedy badania geologiczne, hydrograficzne, zoologiczne, botaniczne i etnograficzne, pisywał artykuły do prasy europejskiej i tureckiej, wygłaszał w Konstantynopolu odczyty i wziął udział w ekspedycji badającej słabo poznane rejony Syrii i Palestyny. Nie wiadomo dokładnie, dlaczego opuścił Turcję, jest jednak prawdopodobne, że stał się tam osobą niepożądaną ze względu na swoje zaangażowanie polityczne.

W roku 1875 przyjechał na Śląsk i zamieszkał w Nysie, nie wytrzymał tu jednak długo, pewnego dnia zniknął, a gdy dał o sobie znać, znajdował już w Egipcie. W kraju tym, który już tylko formalnie podlegał wówczas Turcji i coraz bardziej uzależniał się od Brytyjczyków, Schnitzer, pod nazwiskiem Mehmed Emin, zatrudnił się w administracji i jako kierownik służby medycznej wysłany został do zarządzanej przez Gordona Paszę Ekwatorii – ówczesnej Prowincji Równikowej w południowym Sudanie. Jego nowy zwierzchnik, generał Charles George Gordon, dawał mu nie tylko okazję do podróżowania oraz do poznawania kraju i ludzi, lecz również, z uwagi na jego znajomość języków, zlecał mu misje o charakterze politycznym. W tej dziedzinie Emin odniósł znaczące sukcesy podczas podróży do Ugandy i Unyoro, gdzie udało mu się zyskać przychylność niedostępnych i słynących z okrucieństwa miejscowych władców.

Gdy w roku 1876 Gordon został mianowany generalnym gubernatorem Sudanu, Emin, w uznaniu jego umiejętności i dotychczasowych zasług, mianowano gubernatorem Ekwatorii. Na stanowisku tym w krótkim czasie uporządkował on podległą mu administrację, zlikwidował nagminnie zdarzające się nadużycia, sparaliżował rozwinięty wcześniej na ogromną skalę handel niewolnikami, otoczył opieką handel kością słoniową, kawą i bawełną, a jego prowincja zamiast dotychczasowych deficytów zaczęła przynosić dochód. W stolicy Ekwatorii, Lado, urządził szpital, w którym pracował jako lekarz w godzinach przedpołudniowych, godziny popołudniowe przeznaczając na sprawy administracyjne. Związał się wtedy z uwolnioną z rąk handlarzy niewolników Abisynką, która urodziła mu córkę Faridę. W wolnych chwilach pracował nad zagadnieniami aklimatyzacji roślin i zwierząt europejskich w klimacie afrykańskim, gromadził też i opracowywał



kolekcje zoologiczne i etnograficzne, którymi wspaniałomyślnie obdarowywał muzea w Londynie, Berlinie i Wiedniu. Sprawy administracyjne i zainteresowania naukowe skłaniały go do częstych podróży łądem oraz wodą, na zbudowanych w tym celu dwóch parowcach. Podjęte wówczas badania Jeziora Alberta i jego sieci rzecznej przyniosły odkrycie Nilu Semliki, łączącego to jezioro z Jeziorem Edwarda, co rzuciło nowe światło na położenie źródeł Nilu.

W roku 1883 zwolennicy Mahdiego zajęli większą część egipskiego Sudanu i odcięli Emina od Egiptu i Europy. Po zajęciu przez mahdystów północnej części Ekwatorii wycofał on większą część swych sił na południe, jednak jego położenie było coraz trudniejsze, gdyż prócz nacisków samego Mahdiego i ataków jego derwiszów, musiał borykać się też z buntami i dezercjami wśród własnych podwładnych. W roku 1886 udało mu się wysłać towarzyszącego mu rosyjskiego podróżnika, Wilhelma Junkera, przez Zanzibar do Egiptu, dzięki czemu wieści o jego położeniu dotarły również do Europy. Postać Emina Paszy znalazła się wówczas na pierwszych stronach gazet i w krótkim czasie obrosła romantyczną legendą.

Dzięki tej legendzie naciskana przez opinię publiczną Brytyjska Kompania Wschodnioafrykańska zorganizowała ekspedycję ratunkową dla Emina, a jej dowództwo powierzyła doświadczonemu podróżnikowi, Henry'emu Mortonowi Stanleyowi. Ekspedycja ta w opłaconym stanie dotarła w kwietniu 1888 roku nad Jezioro Alberta, gdzie odnalazła Emina i jego ludzi. Emin początkowo nie zamierzał opuszczać Ekwatorii, jednak kolejna ofensywa mahdystów i bunt oficerów przesądziły o decyzji wymarszu w kierunku wschodniego wybrzeża Afryki. W grudniu 1889 roku skłóceni ze sobą Stanley i Emin dotarli do Bagamoyo.

Tu Emin, rezygnując z licznych ofert nadesłanych mu przez europejskie uniwersytety, po uzyskaniu zgody gubernatora Wissmanna oraz samego Bismarcka zatrudnił się w niemieckiej służbie kolonialnej. W roku 1890 wyruszył ponownie w głąb Afryki, by podporządkować władzy niemieckiej okolice Jeziora Alberta. Już wkrótce dotarli do niego informacje na temat zawartego przez Niemcy i Wielką Brytanię porozumienia w sprawie podziału Afryki oraz rozkazy dotyczące powstrzymania się od dalszych działań. Lekceważąc te rozkazy dotarł nad Jezioro Wiktorii, gdzie założył stację Bukoba i podążył w kierunku zachodnim, jednak głód, epidemie i opór krajowców zmusiły go do odwrotu. Po odesłaniu na wybrzeże towarzyszącego mu Stuhlmana, kierując się niezbyt jasnymi pobudkami, wyruszył ponownie w kierunku zachodnim.

W październiku 1892 roku chory i na wpół ślepy dotarł do Konga Belgijskiego, gdzie właśnie trwały zaciekle walki Belgów z łowcami kości słoniowej i handlarzami niewolników. Na zlecenie jednego z tych ostatnich, Araba Hamadiego bin Ali, Emin, który przez szereg lat zwalczał handel żywym towarem, zamordowany został 23 października w Kanena. W roku 1893 dowodzona przez kapitana Dhanisa belgijska ekspedycja karna ujęła zabójców Emina Paszy i odzyskała resztki jego ekwipunku wraz z prowadzonymi do ostatniego dnia dziennikami. Zasługi Emina w badaniach Afryki upamiętnia m.in. zatoka Emina Paszy w południowej części Jeziora Wiktorii.

Ważniejsze prace:

1882 – Beschreibung von Reisen nach Fatiko und Obbo. *Mitt. Geogr. Ges. in Wien.*

1883 – Über den Handel und Verkehr bei den Waganda und Wanyoro. *Ausland.*

1883 – Über die Acclimatisation verschiedener Haustiere im Aequatorialgebiet. *Ibid.*

1887 – Monographie über die geographische Verbreitung der Thiere im äquatorialen Afrika. *Mitt. Ver. Erdk.*

1887 – Beschreibung einer Reisen zu den Monbuttu. *Ibid.*

1888 – Eine Sammlung von Reisebriefen und Berichten. Herausgegeben von D. Schweinfurth und F. Ratzel. Leipzig.

1916-1927 – Tagebücher. Herausgegeben von F. Stuhlmann. Hamburg.

Źródła:

1963. Historia odkryć geograficznych. PWN. Warszawa. S. 416-417.

Embacher F. 1882. Lexikon der Reisen und Entdeckungen. Leipzig. S. 261.

Greiner P. 1999. Ślązak w Afryce. Mówią wieki 9. S. 12-19.

Ratzel F. 1904. Allg. Deutsche Biogr. 48. S. 346-353.

Schmidt R. 1928. Schlesische Lebensbilder. T.III. Breslau. S. 328-335.

Szafar T. 1974. Odkrycie Afryki. Warszawa. S. 240-243, 300-302 (portret).